

Roky v baroku a Žďár před staletími

Při letošní Muzejní noci bude v pátek 10. června v Regionálním muzeu na Tvrzi zahájena výpravná výstava s názvem Roky v baroku. Vznikla v česko-rakouské spolupráci a ukazuje životní pouť barokního člověka na pozadí dějin.

■ Lenka Kopčáková

Výstava Roky v baroku reflektuje letošní 300. výročí posvěcení poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, k němuž došlo 27. září 1722.

Jedním z autorů obsahové části výstavy je i městský historik Miloslav Lopaur a velký díl vystavených dobových předmětů zapůjčilo do Žďáru rakouské Muzeum města Retz, v rámci spolupráce v projektu Interreg.

„Kolegové z Retzu pro nás připravili nádherné barokní předměty, které nám tu chybí. My pak na oplátku uspořádáme u nich výstavu Život v baroku,“ vysvětluje žďárský historik. Cenné exponáty zapůjčila také další muzea, a to z Jihlavy, Hradce Králové, Brtnice, Velkého Meziříčí, Nového Města n. M. a Bystřice n. P.

Na Tvrzi bude expozice k vidění do 6. listopadu, pak se její část přesune k partnerům do Rakouska.

Postavili příběh pekaře

Jak již název výstavy napovídá, cílem je ukázat cestu barokního člověka od narození po smrt. „Příběh jsme postavili na osobě, která tu opravdu žila – na městském pekaři Václavu Krškovi, který se dožil cca 50 let,“ uvádí Miloslav Lopaur. Vyhledávání autentických stop bylo vskutku náročným úkolem.

Život ústřední postavy od dětství až po dospělost ilustroval spolupracující výtvarník Lukáš Urbanec.

„Naším přáním je, aby se návštěvníci, kteří projdou celým životem měšťana, vžili do jeho role,“ říká muzejník za tvůrčí tým.

Měšťané a ti druzí...

Pro naši představu, jak asi barokní Žďár vypadal, M. Lopaur jeho velikost přirovnává k rozsahu dnešního areálu Ždasu. V době baroka měl Žďár mezi 1000 až 1500 obyvatel. V Klášteře, což byla samostatná obec, žilo tehdy na 300 osob.

Centrum Žďáru tvořily dva rynky. Prostor nad dnešní Starou radnicí byl horní rynek a Havlíčkově náměstí bylo dolním rynkem.

Ze Žďáru vedly čtyři výpadovky. Obyvatelé předměstí za městskými branami již měli nižší práva než měšťané z ryneků.

První výpadovkou byla Veselská ulice, která v době baroka končila zhruba před Smejkalovou vilou. Cesta vedla dále na Budeč a Nové Veselí, dnes ji dělí Ždas. Ale za ním se lze stále vydat po staré budečské silnici, byť už je jen polňačkou.

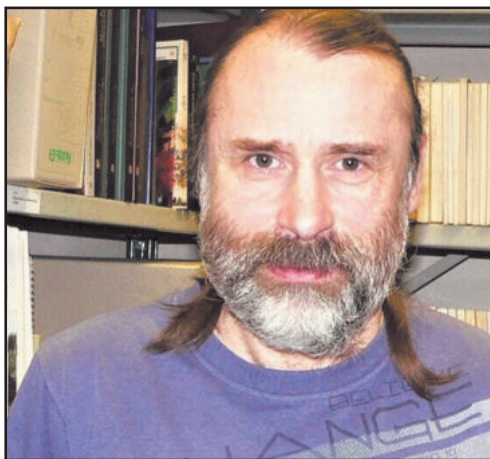
„Je doloženo, že název ul. Veselská vznikl nepochybně již v 15. století. Vedle ní existovala ulice Zahradní se čtyřmi domky. Nejspíš byla ona tou starou Veselskou výpadovkou, která se později posunula výš, na stabilnější podloží,“ přibližuje historik.

Z vrchní části města vedla Horní ulice, končící zhruba božích muk před dnešní Správou CHKO Žďárské vrchy.

„Byla tu vidlice cest, jedna směřovala na Brno a druhá ke Krejčím. V tom věčku stálo popraviště,“ myslí Lopaur místo poblíž současného nákupního centra.

Dolní ulice byla dle jeho slov nejrozsáhlejší cestou ze Žďáru. Klášterská část kopírovala dnešní hlavní ulici Dolní k zámku. Hranice města končily zhruba na úrovni dnešních libušinských potravin.

Druhá část ulice vedla po trase uliček Podskalí a

MĚSTSKÝ historik Miloslav Lopaur

UMÍRÁNÍ. Barokní člověk toužil po dobré smrti v obklopení rodinou a s duchovním doprovázením kněze. Patronkou umírajících na dobovém obraze je svatá Barbora. Foto: Lenka Kopčáková a archiv RM

Žižkova, aby pokračovala na Hamry.

Od kolébky po smrt

„Snažíme se ukázat i svět představ barokního člověka. Po celý život jej provázal náboženský prvek. Ten je představen formou obřadů křtu a posledního rozloučení. Dobrá smrt byla pro barokního člověka velmi důležitá,“ uvádí historik s tím, že lidé také po celý život využívali magické praktiky, své osudy se snažili vyčistit ze zvěrokruhu.

Výstava ukazuje cyklický čas církevních svátků, zemědělských prací i zvyklostí samotného města. V baroku se uplatňovala spousta tradic a zvykosloví. Třeba ochrana proti zlým silám, hádání budoucnosti, ochrana šestinedělky před ďáblem (míval podobu i černého kozla) či ochrana před hady.

Cesta ženy a muže

Můžeme vysledovat odlišnou cestu ženy a cestu muže. V baroku byla zásadní otázkou mravopěstnost. Svobodnou matkou se pohrdalo a nemanželskému dítěti se říkalo parchant nebo harant.

„Když např. měšťan tzv. zbouchl děvečku, nemě-

la šanci jít do sporu s měšťanem. Byla ostříhána a zestuzena, před mší musela stát s černou svící před kostelem,“ uvádí historik.

Někdy si dívka od těhotenství, i za cenu ohrožení svého zdraví pomohla, protože neunesla veřejnou hanbu.

Ani vdané ženy to v životě neměly jednoduché. Pokud přežily porod, těšily se coby šestinedělky jistě ochráně.

Žádný lékař, jen ranhojič

Dle Miloslava Lopaura žádný skutečný lékař medicíny v barokním Žďáru nebyl. Dalo se jít maximálně k ranhojiči nebo lazebníkovi. Práci porodní báby vykonávaly chudé ženy ve službách měšťanek. Ty pracovaly jen na základě obkounaných dovedností. Řádné školení v oboru „babciví“ zavedl až Josef II. v 80. letech 18. stol.

Do té doby se „báby“ činily, jak uměly. Krom pomoci s příchodem dítěte na svět plnily i funkci ohlašování, dávaly dohromady křest dítěte a tzv. úvod. Uvítání dítěte a vrácení ženy do společnosti byl pro soušedky velkou komunitní slavností.

Povodně, hladomor, epidemie

Na pozadí barokního pekařova příběhu se odehrávají i hlavní žďárské události. Žďár zažil velký požár v roce 1698, zničující povodeň v r. 1714 a později hladomor. Kolem roku 1722 české země trápila epidemie moru, který našťastí naše město zasáhl jen okrajově.

Byla to také doba opata Václava Vejmluvy a stavby zelenohorského poutního kostela. Na dnešním Havlíčkově náměstí tehdy stávaly dřevěné roubenky. Za Vejmluvy byly přestavovány na velké kamenné domy.

Ještě horší dopad na obyvatelstvo než povodeň a epidemie měl dle slov Miloslava Lopaura hladomor po neúrodných letech 1770 a 1771, které zasáhly plošně České země. „Deštivá léta, kdy obilí uhnilo na poli, vystřídaly silné holomrazy. To mělo do roku 1772 na obyvatelstvo strašlivé následky. Z matrik je jednoznačné, že to byla nejhorší demografická katastrofa v měřitelném období baroka,“ uvádí historik.

Střevíc uvízlý v nános

Antonín Hrad vyrábí pro výstavu Roky v baroku ženské střevíce. Má inspiraci. Když totiž letos na jaře probíhal záchraný výzkum zbouraniska u schodiště pod farou, v náplavové vrstvě z roku 1714 našli archeologové zbytky dámského střevíce. Pamětníci si možná vybaví žlutý dům nad hutí Princ.

Výzkum a dendro analýzu prováděla jihlavská pobočka archeologické společnosti Archaia Brno za pomoci žďárských gymnazistů. V souvislosti s potopou byly v sedimentech očekávány zajímavé objevy.

Je však s podivem, do jaké výšky rozvodněná Sázava zasáhla. Byla to snad největší potopa v paměti Žďáru. V Podskalí stála voda až po střechy a proud strhl osm domů. „Občas velká voda přes Žďár prošla, ale tato z roku 1714 je první, o níž máme více informací,“ říká historik.

Hřbitovy kolem kostelů

V době baroka mívalo město Žďár dva hřbitovy. První kolem kostela sv. Prokopa už tehdy kapacitně nestačil a od 17. století se pohřbívalo u kostelíku Nejsv. Trojice. V Klášteře býval původní hřbitov u kostelíka sv. Markéty, ale v době Václava Vejmluvy byl založen nový - Dolní hřbitov, který v době moru posloužil jako karanténní místo.

(Pokračování na str. 16)